

نامشداوند جهان و

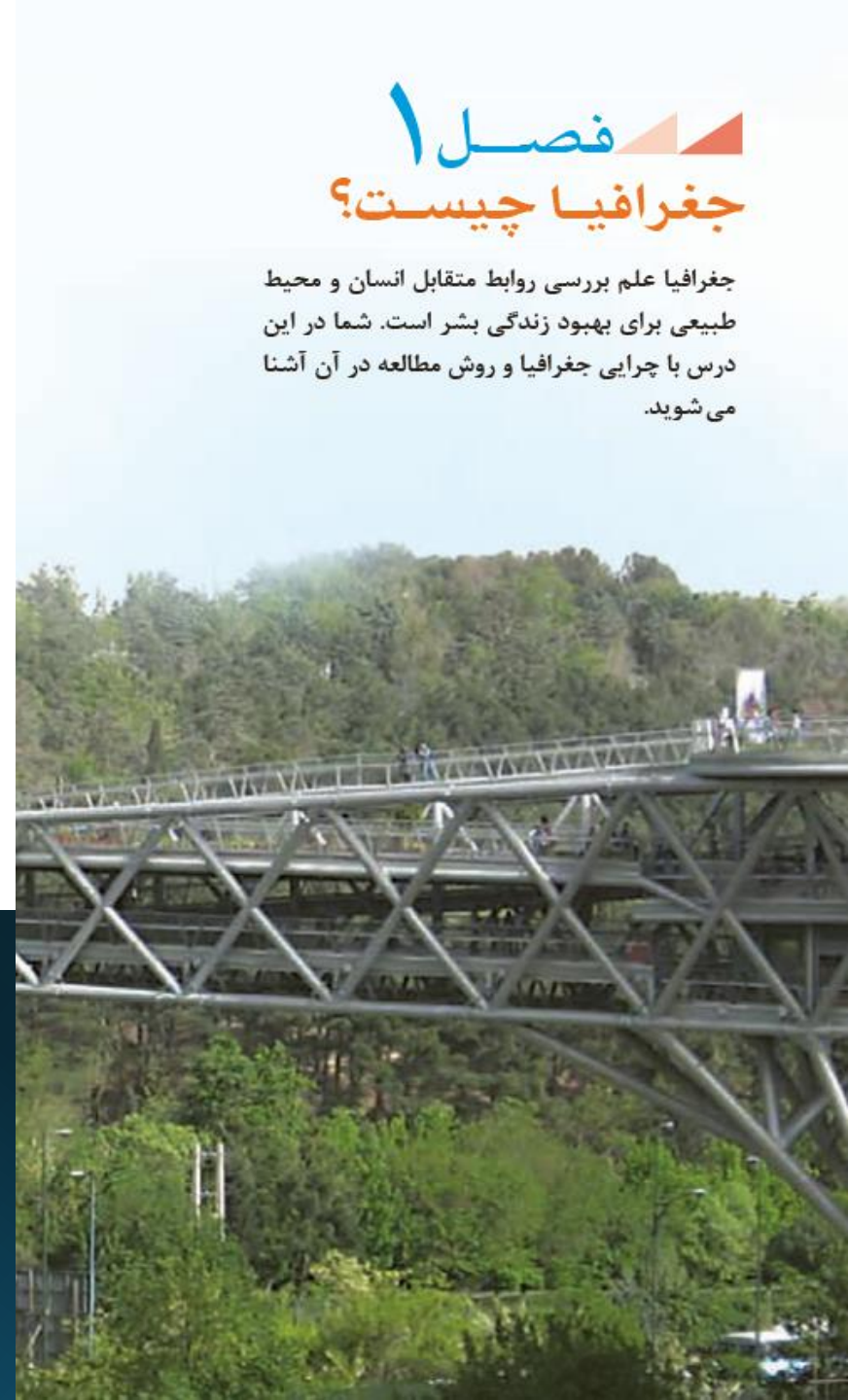
فصل ۱ جغرافیا چیست؟

جغرافیا علم بررسی روابط متقابل انسان و محیط طبیعی برای بهبود زندگی بشر است. شما در این درس با چرایی جغرافیا و روش مطالعه در آن آشنا می شوید.

جغرافیای ایران پایه دهم

تهیه و تنظیم: گلناز عمرانی

درس اول

جغرافیا، علمی برای زندگی بهتر

مقدمه

در این درس با جغرافیا و روش مطالعه اون آشنا می‌شید و قراره در مورد رابطه متقابل انسان با محیط پیرامون و تأثیراتی که انسان می‌تونه روی محیط پیرامونش بگذاره و تأثیراتی که محیط بر او داره، بفونیم. اطلاعات مربوط به کره زمین، مانند زیستگاه‌های مختلف، آب و هوا، رودها و کوه‌ها و حتی مسائل مربوط به آداب و رسوم و سنت‌ها به ما کمک می‌کنه که دانش ما از محیط پیرامون و سایر مکان‌ها افزایش پیدا کنه و به بهبود کیفیت زندگی ما منجر بشه.

◀ تصویر روبه‌رو، سازه‌های آبی شوشتر (استان خوزستان) را نشان می‌دهد که از بزرگ‌ترین مجموعه‌های صنعتی شناخته‌شده در عصر پیش از انقلاب صنعتی است و توسط سازمان یونسکو، شاهکار نبوغ و خلاقیت نامیده شده است.

◀ این بنا نمونه‌ای از تأثیرگذاری انسان بر محیط طبیعی پیرامون خود است تا از نیروی طبیعت برای بهبود و کیفیت زندگی خود بهره‌برد و یک محیط طبیعی با تعامل انسان به یک محیط جغرافیایی تبدیل شده است.

دانش جغرافیا

جغرافیا یکی از قدیمی‌ترین دانش‌های بشری به شمار می‌رود. در طول تاریخ، انسان تلاش کرده تا ناشناخته‌های جهان هستی را معلوم و با استفاده از علوم مختلف، وضع زندگی خود را بهبود دهد. برای مثال همین سازه آبی شوشتر که بالا دیدید یکی از دست‌سافته‌های بشر هست برای این‌که بتونه زندگی بهتر و راحت‌تری داشته باشه.

کاربرد واژه جغرافیا

۱. اولین کاربرد واژه جغرافیا: این واژه، اولین بار توسط اراتوستن، دانشمند یونانی ارائه شد.

واژه جغرافیا شامل GEO ← به معنای زمین و GRAPHY ← به معنای ترسیم و توصیف = اراتوستن جغرافیا را علم مطالعه زمین به عنوان جایگاه انسان تعریف می‌کند.

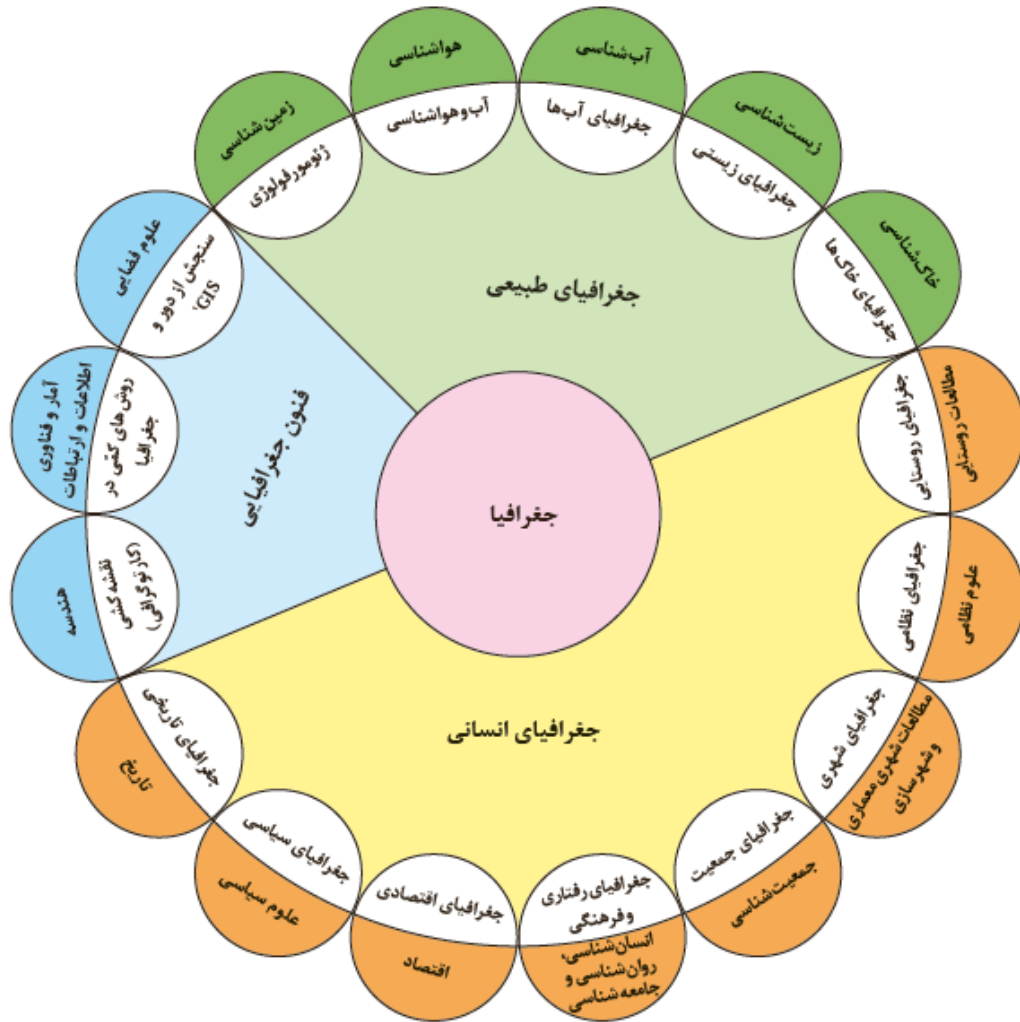
۲. امروزه بسیاری از جغرافی‌دانان معتقدند: جغرافیا آن قسمت از دانش بشری است که به انسان کمک می‌کند با ویژگی‌های طبیعی و انسانی و روابط بین آن‌ها در محیط آشنا شود و از آن‌ها در جهت بهبود زندگی خویش استفاده کند.

رابطه جغرافیا با سایر علوم بین جغرافیا و سایر رشته‌ها ارتباط وجود دارد. جغرافیا با کمک گرفتن از سایر علوم به سؤالات خود پاسخ می‌دهد.

جغرافیا به سه شاخه تقسیم می‌شود

- جغرافیای طبیعی
- فنون جغرافیایی
- جغرافیای انسانی

جغرافیا در هر کدام از این سه شاخه با سایر دانش‌ها ارتباط دارد.

شکل ۲- ارتباط بین علوم و فنون مختلف جغرافیا و شاخه‌های آن

چند مورد از ارتباط علوم مختلف با جغرافیا

◀ ارتباط جغرافیا و هواشناسی:

علم هواشناسی: «با افزایش ارتفاع دما کاهش می‌یابد.» ← این یک اصل هواشناسی است.
آب و هواشناسی: بررسی تأثیر این رابطه (ارتفاع و دما) بر مکان و زندگی انسان نظیر: نوع مصالح ساختمانی، منابع آب، فعالیت‌های اقتصادی، جاذبه‌های گردشگری و ... ← آب و هواشناسی از شاخه‌های جغرافیای طبیعی است.

◀ ارتباط جغرافیا و علم اقتصاد:

علم اقتصاد ← تولید، توزیع و مصرف کالاها و خدمات، نظام‌های اقتصادی و عرضه و تقاضا را مطالعه می‌کند.
جغرافیای اقتصادی ← به چگونگی معیشت گروه‌های انسانی در مکان‌های مختلف در رابطه با محیط زندگی‌شان می‌پردازد.
✎ مثال: چگونه منابع معدنی یک ناحیه در شکل‌گیری شهرهای صنعتی تأثیر دارد؟

◀ رابطه جغرافیا و علم آمار: جغرافی‌دان جهت جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل اطلاعات مورد نیاز خود از علم آمار و فناوری اطلاعات و ارتباطات کمک گرفته و با استفاده از سخت‌افزار و نرم‌افزارهای متعدد در زمان کوتاه و با دقت زیاد به سؤالات تحقیق خود پاسخ می‌دهد.

نتیجه‌گیری علم جغرافیا از یافته‌های علوم دیگر استفاده کرده و با یک دید همه‌جانبه بررسی‌ها و مطالعات خود را در مورد پراکندگی پدیده‌ها و روابط بین آن‌ها انجام می‌دهد. رابطه بین جغرافیا با سایر علوم دوسویه بوده و در یک جریان دوطرفه از داده‌ها و یافته‌های یکدیگر استفاده می‌نمایند.

■ به سؤالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

- ۱- از بزرگ‌ترین مجموعه‌های صنعتی شناخته‌شده در عصر پیش از انقلاب صنعتی در استان خوزستان، چه نام دارد؟
- ۲- اولین بار واژه جغرافیا توسط چه کسی ارائه شد؟
- ۳- سه شاخه جغرافیا که که آن را با سایر دانش‌ها مرتبط می‌کند، کدام‌اند؟
- ۴- بررسی تأثیر افزایش ارتفاع بر دما و رابطه آن با مکان و زندگی انسان رابطه جغرافیا با کدام دانش را بیان می‌کند؟
- ۵- این سؤال که «چگونه منابع معدنی یک ناحیه در شکل‌گیری شهرهای صنعتی تأثیر دارد» در زمره کدام دانش قرار می‌گیرد؟
- ۶- رابطه بین جغرافیا و سایر علوم چگونه است؟

پاسخ: ۱) سازه‌آبی شوشتر ۲) اراتوستن ۳) طبیعی، فنون جغرافیایی، انسانی ۴) رابطه جغرافیای طبیعی و هواشناسی یا آب و هواشناسی ۵) جغرافیای اقتصادی ۶) یک رابطه دوسویه

مفاهیم اساسی دانش جغرافیا

۱. **مکان** بسیاری از فعالیت‌های انسان در محل معینی انجام می‌شود که آن را مکان می‌نامند؛ **مثال:** خانه، مزرعه، مدرسه و ...
پدیده: به یک واقعیت یا رویداد جغرافیایی که محسوس و مشهود شده باشد، گفته می‌شود که می‌تواند عوارض طبیعی یا انسان‌ساخت باشد.

نکته: در هر مکان، پدیده‌های مختلفی هستند که بر یکدیگر تأثیر گذاشته و به نوبه خود از هم تأثیر می‌پذیرند.

مثال: یک روستا را در نظر بگیرید که خاک، آب، سرمایه و نیروی انسانی آن بر اشتغال آن تأثیر می‌گذارد و بالعکس.

نکته: روند تأثیرگذاری و تأثیرپذیری به صورت جریانی پیوسته در مکان ادامه دارد و سبب تغییر شکل مکان‌ها می‌شود.

۲. روابط متقابل انسان با محیط دو عامل مهم در علم جغرافیا انسان و محیط است که بر هم تأثیر می‌گذارند.

تغییرات انسان بر محیط و استفاده انسان از آن: محیط طبیعی مجموعه‌ای متعادل است، با ورود انسان، زمینه‌های تغییر در محیط فراهم می‌شود، هوش و استعداد انسان به او در جهت تغییر و بهره‌مندی از محیط کمک می‌کند. در دهه‌های اخیر فناوری به کمک انسان آمده تا در محیط تأثیر بسیار بگذارد.

مثال: فناوری‌های جدید، انسان را قادر به بهره‌برداری از اعماق زمین کرده و میزان دسترسی انسان را گسترش داده است.

محیط جغرافیایی

از تعامل بین محیط طبیعی و محیط انسانی به وجود می‌آید.

- عملکرد انسان در ارتباط با محیط طبیعی به دو گونه است:
- ۱. درک توان‌ها و استفاده از منابع برای رفع نیازها
مثال: کشاورزی و رفع نیازها، برداشت چای لاهیجان
 - ۲. نگاه سودجویانه برای رسیدن به خواسته‌ها
مثال: قطع بی‌رویه درختان جنگل‌های مازندران

جغرافیا علمی برای زندگی بهتر از آن‌جا که جغرافیا روابط متقابل انسان را با محیط مطالعه و بررسی می‌کند؛ ➡ بنابراین شناخت توان‌ها و ظرفیت‌های محیطی بدون دانش جغرافیا ممکن نیست، ➡ پس جغرافیا علمی برای زندگی بهتر است.

ناحیه	عملکرد مثبت انسان	عملکرد منفی انسان
کوهستانی	▶ جلوگیری از فرسایش خاک ▶ تولید برق آبی ▶ ایجاد ورزش‌های مناسب	▶ چرای بی‌رویه دام ▶ گسترش مناطق مسکونی در نقاط مرتفع ▶ آلودگی محیط
جنگلی	▶ کاشت گونه‌های بومی و احیای جنگل ▶ استفاده از گیاهان در صنایع دارویی ▶ ایجاد مناطق حفاظت‌شده محیط زیستی	▶ قطع بی‌رویه درختان برای صنایع کاغذسازی ▶ شکار غیرمجاز ▶ آلودگی ناشی از فعالیت توریستی
بیابانی	▶ استفاده از ریگ به عنوان مالچ ▶ ساخت نیروگاه خورشیدی ▶ فعالیت‌های توریستی و گردشگری	▶ استفاده از قیر به جای مالچ ▶ استخراج بی‌رویه آب‌های زیرزمینی ▶ کندن بوته‌ها برای تأمین سوخت بومیان محلی
ساحلی	▶ ساخت موج‌شکن برای جلوگیری از تخریب ساحل ▶ ورزش‌های آبی ▶ تولید برق از نیروی امواج	▶ تخلیه فاضلاب‌ها در نواحی ساحلی ▶ آلودگی‌های ناشی از فعالیت توریستی ▶ آلودگی‌های ناشی از استخراج نفت

کل‌نگری یا دید ترکیبی در جغرافیا

تعریف دید ترکیبی یعنی، مطالعه همه‌جانبه و جامع پدیده‌ها با تمام ویژگی‌های آن در یک مکان

چگونگی شکل‌گیری محیط‌های جغرافیایی، که حاصل روابط متقابل انسان و محیط است، سبب می‌شود جغرافی‌دان با دید ترکیبی یا کل‌نگری، موضوعات را مطالعه و بررسی کند.

مثال: جغرافی‌دان با هدف توسعه یک شهر، به مطالعه همه‌جانبه می‌پردازد و این مسائل را مطرح و مطالعه می‌کند.

۱ با تهیه نقشه شهر، امکان گسترش فیزیکی شهر را بررسی می‌کند. (نقشه‌خوانی)

۲ با مطالعه بافت جمعیت شهر، میزان رشد آن و امکان مهاجرپذیری آن را حدس می‌زند. (جغرافیای جمعیت)

۳ با مطالعه میزان منابع آب شهر، امکان توسعه شهر را پیش‌بینی می‌کند. (جغرافیای آب‌ها)

در واقع جغرافی‌دان، با بررسی این موارد تمام جنبه‌های یک مکان را برای احداث و یا توسعه یک شهر بررسی می‌کند تا مکانی مناسب را انتخاب نماید.

مثال: دید ترکیبی یا کل‌نگری در یک شهر ← وضعیت راه‌ها، بافت جمعیت، منابع آب و ... مورد بررسی قرار می‌گیرد.

موضوعات را مطالعه و بررسی کند.

 مثال: جغرافی‌دان با هدف توسعه یک شهر، به مطالعه همه‌جانبه می‌پردازد و این مسائل را مطرح و مطالعه می‌کند.

۱ با تهیه نقشه شهر، امکان گسترش فیزیکی شهر را بررسی می‌کند. (نقشه‌خوانی)

۲ با مطالعه بافت جمعیت شهر، میزان رشد آن و امکان مهاجریپذیری آن را حدس می‌زند. (جغرافیای جمعیت)

۳ با مطالعه میزان منابع آب شهر، امکان توسعه شهر را پیش‌بینی می‌کند. (جغرافیای آب‌ها)

در واقع جغرافی‌دان، با بررسی این موارد تمام جنبه‌های یک مکان را برای احداث و یا توسعه یک شهر بررسی می‌کند تا مکانی مناسب را انتخاب نماید.

 مثال: دید ترکیبی یا کل‌نگری در یک شهر ← وضعیت راه‌ها، بافت جمعیت، منابع آب و ... مورد بررسی قرار می‌گیرد.

■ جاهای خالی را با کلمات مناسب پر کنید.

- ۱- بسیاری از فعالیت‌های انسان در محل معینی انجام می‌شود که آن را می‌نامند.
 - ۲- به یک واقعیت یا رویداد جغرافیایی که محسوس و مشهود شده باشد گفته می‌شود.
 - ۳- دو عامل مهم در علم جغرافیا و است.
 - ۴- بادگیر دو طبقه ابرکوه نشان می‌دهد انسان می‌تواند محیط را به محیط تبدیل کند.
 - ۵- مطالعه همه‌جانبه و جامع پدیده‌ها با تمام ویژگی‌های آن در یک مکان، نامیده می‌شود.
- پاسخ: ۱ مکان ۲ پدیده ۳ انسان - محیط ۴ طبیعی - جغرافیایی ۵ دید ترکیبی (کل‌نگری)

خلاصه نموداری درس اول

واژه جغرافیا } اولین بار توسط اراتوستن دانشمند یونانی ارائه شد.
شامل GEO (زمین) و GRAPHY (ترسیم و توصیف) است.

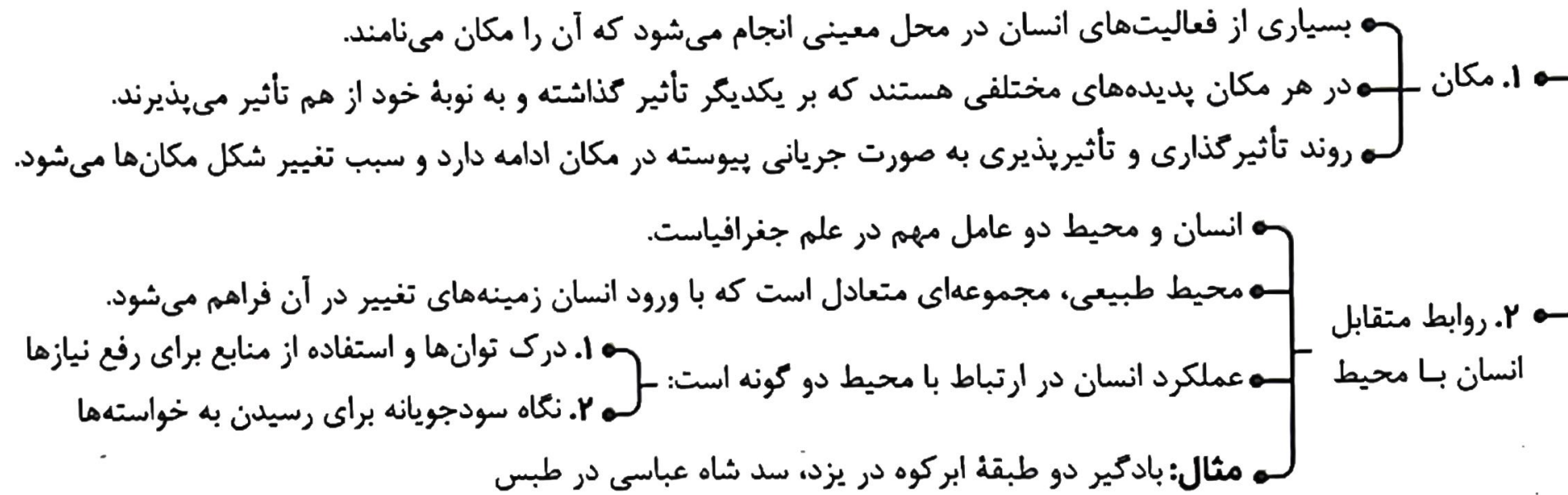
دانش جغرافیا } جغرافیا یکی از قدیمی ترین دانش های بشری به شمار می رود.
اراتوستن جغرافیا را علم مطالعه زمین به عنوان جایگاه انسان تعریف می کند.

ارتباط بین علوم و فنون مختلف جغرافیا و شاخه‌های آن

شاخه‌های جغرافیا

مفاهیم اساسی دانش جغرافیا

کل‌نگری یا دید ترکیبی در جغرافیا ← یعنی مطالعه همه‌جانبه و جامع پدیده‌ها با تمام ویژگی‌های آن در یک مکان